

Kóka Rozália

A szabadkai pacsirta

(2. rész)

– Kétéves korodban meghalt az örmény édesapád, a magyar édesanyád, nagyanyád neveltek fel Szabadkán, egy magyar városban, magyar férjed volt. Hogyan tudod megőrizni mindezek ellenére az örmény identitásodat?

– Az egyik unokatestvérem megtalálta a padláson apám örmény leveleit meg egy örmény-angol szótárt. A szótár utolsó oldalán be volt írva apám bostoni címe. Azt a szótárt soha, senki meg nem fordította. Anyám mindig azt mondta, hogy nem tudja hol élt apám Amerikában.

A leveleket elküldtem a pesti bátyámnak, Bedrosián Péternek, aki fizikus volt, és a Központi Fizikai Kutató Intézetben dolgozott. Időnként kiküldték dolgozni Moszkvába is. Éppen akkor, amikor a bátyámnak felküldtük a leveleket Pestre, a bátyám barátnőjénél volt Jerevánból egy hölgyvendég. Arakszi elvitte őt a bátyámhoz, hogy bemutassa neki, hogy itt is van egy magyar örmény. Ezek a nők olvasni kezdték a leveleket és sírtak mind a ketten. Egyik jobban sírt, mint a másik. A bátyám nem tud örményül, kérdezgette tőlük:

– Mi történt? Mondjatok már valamit!

Ezekben a levelekben apám testvére, Miszák leírta azt a rengeteg szenvedést, amin keresztül mentek tizennygyben, amikor a török megszárlás volt. Megírta, hogyan próbálta megmenteni az apját és az anyját, hogyan menekültek, barlangokban bujkáltak, gyökereket ettek. Nem tudom hogyan, de végül eljutottak Jerevánba és ott telepedtek le. Ő ott megnősült és hat gyereki született, két fiú és négy lány. A két fiú meghalt a háborúban, pilóták vol-

tak, lelőtték őket, csak a négy lány maradt meg.

Most hallgass ide! Ez a jereváni nő, aki olvasta a leveleket, azt mondta:

– Ezt az embert én ismertem, ez egy matematika tanár volt, emlékszem, hogy évekig feküdt valami nagy betegségben. A gyerekei meg az unokái állandóan jártak a könyvtárba és hordták neki a könyveket, hogy csak olvasson, olvasson, olvasson! Visszamegyek és meg fogom keresni ezt a családot.

Visszament, és a negyedik helyen megtalálta Siranus nénit, a nagybácsim feleségét. Hát ugye, többször hurcolkodtak az ötven év alatt! A nagybátyám, Miszák már nem élt, 1965-ben halt meg.

A következő alkalomkor, amikor Péter bátyám ismét kiment Moszkvába, akkor elutazott Jerevánba is, és megkereste ezt a családot. Mesélte, hogy amikor kinyitották előtte az ajtót, Siranus néni rögtön tudta, hogy ki ő. Rögtön látta, hogy ez csak a Nishánnak a fia lehet!

Ami még nagyon érdekes, hogy a négy lány közül az egyikkel, Rózával (örményül Vartuhi) nagyon hasonlítunk egymásra. Négy évvel idősebb tőlem, ő geológus volt, a férje pedig fényképész. (A férje saját magát Doktor Fotográfának hívta, mert sokkal több pénzt keresett, mint tudós felesége.) A fényképeken alig lehet bennünket megkülönböztetni, neki vörös volt a haja, nekem fekete. Néha bevittem és mutogattam az ő fényképeit a kollégáimnak, azt hitték, hogy én vagyok az. Azt kérdezték, hogy mikor jártam Jerevánban?

Egy ideig leveleztünk, azután jötték csóstól a rokonok hozzánk, sokszor szardínia módra feküdtünk Belgrádban a lakásunkban. A két sógorasszony, édesanyám meg Siranus néni is összetalálkozott, ami nagyon megrázó találkozás volt.

Mikor mi összekerültünk a férjemmel, elhatároztuk, hogy az egyik gyerekünk magyar, a másik örmény lesz. A lányunk született elsőként, őt Ildikónak neveztük el, ő lett a magyar, Béla választotta a nevét. A fiának az Áram a nevet adtuk, ő lett az örmény. Előzőleg fölkerestem a belgrádi örményeket, ők írtak nekem egy örmény névlistát, hogy abból válasszak. Az Áram tetszett legjobban, ő egy király volt.

Miután megtaláltuk a rokonokat, az egész család kezdett örményül tanulni, hogyha kimegyünk Jerevánba, tudjunk beszélni. Volt a belgrádi örmények között egy öreg tanító, aki megtanította nekem az abc-t, megtanított írni, olvasni. A szabadkai Pali bátyám, a felesége, a férjem és én készüldtünk Örményországba.

Aztán el is jutottunk végre! Kijeven keresztül utaztunk. Én már jártam előzőleg Kijevben, láttam a repteret is, mondtam hát a többieknek, hogy rakják le a bőröndöket, én ott maradok, ők meg nézzenek egy kicsit körül. Ahogy ott ültem, odajött hozzám egy örmény férfi és kérdezte, hogy ezen az ajtón fogunk-e kimenni? Azt feleltem neki, hogy igen. Erre kezdett nekem valamit mesélni, de semmit nem értettem. Mondtam neki, hogy sajnos én nem tudok jól örményül, és ő nagyon gyorsan beszél. Erre megkérdezte:

Hát maga honnan jön?

Mondtam neki, hogy Jugoszláviából jövünk. Láttad volna, hogy az az ember mekkora felhajtást csinált! Amikor beszálltunk a repülőbe, a pilóták hozták a „sampányt”, mindenkinek elmondták, hogy ezek az emberek először mennek haza!

Jerevánban is nagyon vártak bennünket a rokonok, egy kis autóbuzocskával tizenhatan jötték elénk, gyönyörű virágcsokorral fogadtak márciusban. Később megtudtam, hogy annak a virágcsokornak akkora értéke volt, hogy egy Zorkij fényképezőgépet lehetett volna venni rajta. Meglátogattuk a rokonokat, de Béla már három-négy nap múlva szeretett volna hazamenni. Először is elvették az útleveleinket, rögtön, ahogy odaérkeztünk! Be kellett számolni, hogy hová megyünk, kihez megyünk. Tudod milyen rossz érzés, hogy vendégségben vagy valahol és félned kell, hogy bajt okozol a vendéglátóidnak?

Az is nagyon érdekes volt, hogy leültetek bennünket vasárnap délután és kedd reggelig nem tudtunk az asztaltól felkelni. Csak jöttek az emberek szüntelenül, persze azok nem mind a rokonságból valók voltak, jöttek a kíváncsiak, az ismerősök. Kik ezek az emberek, akik Belgrádból jöttek? Milyen rokonok? Csodálkoztak nagyon, amikor megláttak bennünket Rózával együtt, hogy mennyire hasonlítottunk egymásra. Pedig nem vagyunk ikrek, eddig soha nem is láttuk egymást!

Ha jártunk a városban és én valamire azt találtam mondani, hogy szép, az másnap már ott volt a szobámban. Ha azt mondtam, hogy nem, nem, nem fogadom el, akkor meg voltak bántva! Persze, nálatok Belgrádban minden sokkal szebb!

A nagy emeletes bérházban, ahol nyitva volt az ajtó, láttam, hogy mindenütt zongora volt. Az én sógorom Rigából hozta a bútorait. Gondold el, milyen messze van Jerevántól Riga! Hónapokig tartott, míg odaért a bútor. Nagyon jól ment nekik, mert mint mondtam, a sógorom fényképész volt, és Bejrúttal is kereskedtek.

Elvittek a jereváni operába is, megnéztük az Anus-t, ez egy örmény népi opera,

a címe édest jelent. A sógorom bemutatott az énekeseknek. Képzeld, az előadás után hogy mentünk haza! Az a hatalmas tömeg, ami kijött az operából még három autóbuszra se fért volna fel. Sahen sógor oda-sétált az egyik várakozó buszhoz, mit beszélt, mit nem a sofőrrel, egyszer csak intett nekünk, hogy menjünk oda. Mi hatan beültünk és az autóbusz a megállóknál meg sem állva hazavitt bennünket. Kérdeztük:

– Sahen, ezt hogy csináltad?

– Kifizettem az összes ülőhelyet, ő nem fog ráfizetni, nektek meg nem kell a tömegben tolakodni.

Természetesen elmentünk Ecsmiazinba is. Ez Jerevántól kb. húsz kilométerre van, az örmény katolikusok központja, a világ egyik legszentebb helye. Olyan hely az nekünk, mint nektek a Vatikán. Majd még mesélek róla. Azt ugye tudod, hogy az örmények már 301-ben, a rómaiak előtt államvallással tették a kereszténységet?

*

(Az ecsmiazini élmények felidézése az időnk rövidsége miatt elmaradt, de Álmaszt a kezembe nyomott egy néhány oldalas dolgozatot, amelyet ő szerkesztett, és amiből megtudhatom a legfontosabb dolgokat a világon szétszóródott örményekről.)

– Most ugorjunk egy nagyot az időben. Mikor és hogyan kerülnétek ki Jugoszláviából Amerikába?

– A férjem, Belgrád mellett, Vincsán dolgozott a Nukleáris Kutató Intézetben. Oda minden külföldi nagybembert kihordtak, az államelnököktől az úrpilótáig. Hetvenkétben vagy hetvenháromban, már nem emlékszem, egy Kovács Lajos nevű úr jött Amerikából Belgrádba, az amerikai követségre, őt is kivitték Vincsára és ott megismerkedtek Bélával. Megkérdezte a férjemtől, hogy lenne-e kedve kimenni Amerikába. Ő azt felelte:

– Nincs nekem pénzem repülőjegyre! Ha nekem itt annyi pénzem volna, soha nem mennék Amerikába!

– Kifizetem én azt magának, csak jöjjön el egy hónapra, nézze meg, hogy, hogy néz ki!

Béla el is ment egy hónapra. Édesanyám velünk élt, akkor éppen szívinfarkással feküdt a kórházban, Belgrádban. Egyszer csak a férjem küldött egy táviratot, hogy hajlandó lennék-e kimenni Amerikába? Azt hittem, hogy összeesek. Most mit tegyek? Kérdezzem meg anyámat? Felhívtam a bátyáimat, hogy mit csináljak? Merjem ezt a kérdést feltenni anyámnak? Eljöttek a bátyáim, Péter bátyám Pestről, Szabadkáról Pali bátyám, és bementünk a kórházba. Megkérdeztem anyámat, hogy mit tegyek. Képzeld el! Anyám azt mondta:

– Eridj gyerekem, ne kövesd el azt a hibát, amit én elköttem.

Felhívtam a férjemet telefonon és beleegyeztem, hogy kivándoroljunk Amerikába.

Két évet vártunk a kivándorlási engedélyre. Húzták az időt, nem engedték be Bélát a követségre, nem beszélhetett a nagykövettel, nem beszélhetett senkivel. Kovács Lajos írta a leveleket, de mi már le is mondtunk a kimenetelről. Menjenek a csudába, nem érdekel már Amerika!

Hetvenötben éppen szabadságra készülünk, én befejeztem a szezont, Béla is szabadságot kapott az intézetben. Hála Istennek, mindig együtt tudtunk elutazni egyhónapos szabadságra. Bementünk a városba cipőt venni Áramnak, ő akkor tizenegy éves volt. A gyereket egy pillanat alatt elvesztettük valamelyik kirakatnál. Hazatelefonáltam anyámnak, hogy jelentkezett-e nála a gyerek? Azt mondja anyám:

– Gyertek gyorsan haza, az amerikai követség hívta Bélát.

A gyerek is meglelt. Hazamentünk, elmentünk a követségre. Most azonnal been-

gedtek bennünket, és azt mondta Bélának a titkárnő:

– Uram, én nem tudom, hogy maga kicsoda, de itt van ez a nagy boríték, maguk holnap mehetnek Amerikába.

Nem utaztunk el azonnal, mert úgy volt, hogy két nap múlva utazunk a tengerhez egy hónapra. Elmentünk, de az egész nyaralás arról szólt, hogy hogy legyen, mint legyen. Miből vegyünk bőröndöket? El kell adni a zongorát. Mi lesz anyámmal, aki akkor már a nyolcvanegyedik évében volt? Közben jöttek a telefonok. Azt is megtudtuk, hogy John Glenn asztronauta és két kongresszusi szenátor szponzorálta Bélát.

Washington D.C.-be érkezünk repülővel, ahol Kovács Lajos várt bennünket. Onnan jöttünk át együtt, szintén repülővel ide, Columbusba, Ohio állam fővárosába. Reggel 5-kor érkezünk meg, Béla le se feküdt, már 8 órákor dolgozni kezdett.

Nagyon nehéz volt a kezdet, mert mi négyen összesen négy bőrönddel érkezünk Amerikába. Próbáltam koncertezni, hívtak is. Augusztus 13-án érkezünk ide, október 20-án már a Columbusi Szimfonikusokkal volt hangversenyünk. Az volt a címe, hogy Egy est Budapesten. Lehár Ferenc A víg özvegy című operettjéből mutatunk be egyveleget. Amerikában ez az operett nagyon népszerű volt, sőt most is az. Hozzá kell fűznöm, hogy soha életemben a kottáját nem láttam, soha az előadást nem láttam, a rádióból tudtam a dalokat. Én nem tudom, hogy mi volt velem, de semmi lámpalázam nem volt, pedig a művészeknek általában mindig van lámpalázuk, hazudik, aki azt mondja, hogy soha nincs. Aznap apám születésnapja volt. Én kiálltam a színpadra, mintha csak otthon álltam volna a zongorám mellett, és azt gondoltam:

– Apám, ez neked szól! – és énekeltem.

Nagyon nagy sikertünk volt. Egy amerikai tenoristával énekeltek a duettek. Utána hamarosan meghívtak Ohio állam egyetemének rádiójába. Ott vagy öt-hat nyelven, oroszul, szerbül, magyarul, örményül, németül énekeltem. Otthagytam a telefonszámomat és ezután egész héten hívogattak, akik hallották. Oroszok, szerbek, magyarok, németek, örmények – mind azt gondolták, hogy biztosan az ő honfitársuk vagyok. A mai barátaim is ebből a körből kerültek ki.

A nagy fájdalom az volt, hogy mindenki azt mondta, gyönyörű hangom van, de ne énekeljek klasszikus zenét, operákat! Énekeljek népdalokat! Végtelenül elkeseredtem. Azért tanultam annyit a belgrádi zeneakadémián? Tizenöt év alatt végig énekeltem egész Európát, most itt kezdjek el népdalokat énekelni? Nem azért, mert lebecsülöm a népdalokat, hiszen otthon is énekeltem, de azért nagyon rosszul esett ez a kérdés. Énekeltem itt is, ott is, nagyon sok helyen, nem is tudnám felsorolni mind, de ezek a szereplések ritkán voltak, nem lehetett belőle megélni.

A férjem jól keresett, de nem volt elég, ugye rögtön házat vettünk, azt fizetni kellett. Nekünk már 15-én nem volt pénzünk, valamit tennem kellett, nem ülhettem otthon, nem is akartam.

1976. május elsejére meghívást kaptam Miamiába. Elküldtem a kottákat, a Toscát, hogy majd Tosca nagyáriáját fogom énekelni és sok minden mást. Amikor megérkeztem, találkoztam a zenészekkel, azt kérdezték tőlem, hogy mi az a Tosca? Azt hittem, hogy elájulok. Nem tudták. Nagyon sírtam, a fiam vigasztalt:

– Anya, ez a technika országa, nem a zenéé, ezek felmentek a Holdra, de nem tudják, hogy mi a Tosca. New Yorkban biztosan tudják!

Végül hoztak oda egy öregurat, aki engem zongorán kísért. Ő azt javasolta, hogy tanuljak meg nagy slágereket, azokkal nagy sikerem lehet. Mindentől függetlenül nagyon nagy sikerem volt ezen az estén a magyar operettekkel, nótákkal is. Másnap kivittek a tengerpartra, hogy nézzem meg, milyen gyönyörű Miami Beach. Gyönyörű szállodák, gyönyörű virágok, gyönyörű idő volt. Fehér, magas sarkú cipő, fehér ruha volt rajtam. Ledobtam a cipőmet, berohantam a tengerbe, az Atlanti-óceánba, széttartam a karomat és azt mondtam:

– Na, lelkek, meg vagytok elégedve? Aztán észbe kaptam. (Most is feláll a szőröm!) Mit beszélek én? Hát anyám él! Csak apám halott! Apám mindig Amerikába akart menni, és most itt vagyok én, a „csontja”, és megyek előre!

Visszamentem a szállodámba, mondják, a férjem telefonált, hogy anyám meghalt. Úgy sírtam, és annyira mérges voltam a férjemre, hogy miért telefonálta meg, kiszírtam a lelkemet. Valahogy hazautaztam, Béla szegény várt, ő is nagyon meg volt ijedve. Nem tudta, mit csináljon, mondja, ne mondja, hogy mi történt, hát megmondtam. Egy gyönyörű nagy csokrot kaptam Miami-ban, mondtam a férjemnek:

– Én ezt nem akarom hazavinni, nem akarok még hazamenni, vigyél el egy temetőbe, találj nekem egy temetőt!

Azt hittem, hogy itt is van valahol egy olyan emlékmű, mint otthon, amit az elesett hősök tiszteletére állítanak, és aki nem tudja, hol van a halottja, az Halottak napján oda leteszi a virágokat. Képzeld! Béla elvitt engem egy 1806-ból való régi temetőbe. Kiszálltunk az autóból, hát nem mentünk többet néhány méternél, találtunk egy sírt. Ezt hallgasd meg! Az volt felírva magyarul: "Itt nyugszik Szentgyörgyi Andrásné, meghalt 1907-ben, április 28-

án, 23 éves korában". Nem hittünk a szemünknek. Én oda leraktam a virágcsokrot, és így fohászkoztam anyámhoz:

– Ez nagyon szép! Szép ez az éneklés, de ha lehetséges, segíts rajtam valahogy, hogy segíthessek Bélának! Segíts, hogy tudjuk kifizetni a számláinkat.

Hazajöttünk, Ildikó lányom azzal fogadott:

– Anya, de jó volna, ha tudnál angolul! Itt az újságban egy hirdetés, a Chemical Abstracts olyan szerkesztőket keres, akik tudnak oroszul és ismerik a cirill betűket.

Mondom a családomnak:

– Elmegyek én!

Se Ildi, se Béla nem biztatott, mert tényleg nem nagyon tudtam angolul. Elmentem az állásinterjúra. Amikor a nő meglátta, hogy Belgrádban fejeztem be a zeneakadémiát, azt kérdezte:

– Hát maga mit akar itt csinálni?

– Nézze, én sok nyelvet beszélek és kémiát is tanultam, így-úgy tudom is. Kérem, csak egy pár hónapra vegyen fel, hogy a férjemnek segíthessek! Négy bőrrönddel érkezünk ide, és nagyon nehéz a helyzetünk.

A nő felvett. Huszonkilenc évet dolgoztam le a vállalatnál. Ez a cég a világon megjelenő, összes kémiával kapcsolatos könyvből, újságból készít kivonatokat, ötvenkét nyelven. Én bibliográfia-szerkesztő voltam, az utolsó években huszonhárom nyelvből fordítottam.

Azt még nem is mondtam, hogy a sírhoz, amit kineveztem anyám sírjának, továbbra is kijártunk. Májusban, amikor még csupaszok a fák, a sírtól látni lehet azt az épületet, ahol én huszonkilenc esztendő ledolgoztam.

– Ez nagyon misztikusnak tűnik.

– Néha még ma is beleborzongok, ha arra gondolok, hogy annak idején, nagy fájdalommal mit kértem anyámtól.

Tudod, Béla a NUCON-nál (Nuclear Consulting Services) dolgozott, rengeteg találmánya volt, egész életében a nukleáris műszerek fejlesztésével foglalkozott. Olvasd el a 2009-es ITT-OTT évkönyvben a róla szóló nekrológot, amelyet Krémer Sándor írt! Istenem, miért vetted el tőlünk ilyen hirtelen?

A XX. század bő kétharmadát végigfényképező, a doni fronton haditudósítóként dolgozó, az '56-os eseményeket megörökítő, a Budapestet városvédőként dokumentáló, a Krisztinavárosi Budai Gyermekefotó műterem portréfotósa, a szenvedélyes ország- és természetjáró dr. Szentpétery Tibor munkásságát és életútját bemutató, a Klebelsberg Kultúrkúriában (1028 Budapest, Templom utca 2-10.) 2013. április 20-án elhangzott emlékülés előadásait folyamatosan közöljük.

Mészáros Atilla

Hallgatóból unokává

A tudományos emlékülések jellemzője a kutatási eredmények rendszerezése, tárgyilagos elemzése. Tőlem ezt ne várják. Hogy miért, elmondom.

A felkészülés során az emlékeimben és a gyűjteményemben egy meghatározó emléket találtam, természetesen dr. Szentpétery Tibortól, Tibor bátyámtól kaptam.

Egy vers, amely a II. világháború Donkanyari magyar áldozatainak állít emléket. Megrázó, döbbenetes erővel hat ránk és mondanivalójával összeköt bennünket egy életen át.

Vihar Béla: Egy katona megy a hóban...

A verset olvasván ott a gyűjteménykupacom tetején, átváltozott körülöttem a világ, és sorra bújtak elő emlékeim...

Az érzelmek és emlékek kavalkádjában egyik pillanatban

- a napsütötte orosz pusztán, a Don folyó partján járok,

Autó lassít a ház előtt, értem jöttek. Én is feljajdulok, olyan jó lenne még itt maradni egy kicsit! Fájó szívvel elbúcsúzom a kedves, tehetséges, megtört szívű Álmásztól. Továbbindulok, fejemben és szívemben, a magnószalagomon egy szeretetre méltó kedves pár életének emlékeivel. (Folk Magazin, 2010/2)

- a másik pillanatban Korotojak utcáin, csatazajban, átélve a sebesülése körülményeit,
- vagy a Magas-Tátra hófödte csúcsairól tekintünk a távolba,
- vagy precíz pontossággal járjuk körbe és vesszük számításba Budapest határköveit,
- vagy éppen a Szentpétery család újonnan épült Gábor Áron úti házában serénykedünk, hogy a Bódog név halatán a testvéri szeretet minden melegsége töltsön el,
- de kutathatnánk a Remete szurdok barlangjaiban ősemlék leletek után,
- vagy az Óbudai sziget Hadrianus palota-együttes fürdőjének téglalotázatos kifolyójában sétálva, a Duna vízszintjén.

Az egy időben megjelenő emlékek közt a legfényesebben a következő: „A szeretet